

Haškův přítel Josef Švejk

FOTOGRAFIE OPATŘIL
A TEXT NAPSAL
JAROSLAV R. VESELÝ

Je známo, že Jaroslav Hašek ličil v „Osudech dobrého vojáka Švejka“ skutečné osoby. Sikovatele Vaňka, poručíka Důba, nadporučíka Lukáše, hejtmána Šágnera. Méně se ví, že žil i sám Josef Švejk. Byl Haškůvým osobním přítelem od počátků „Strany mírného pokroku“ v roce 1911.

Za svého života si Josef Švejk nepřál, aby byl ztotožňován s románovým hrdinou. Bránil se tomu z existenčních důvodů otce rodiny. A také si nechtěl přisvojit nárok na světovou slávu Švejka.

Když jsem v roce 1914 narukoval do rakouské armády, vysvětloval Josef Švejk, „zařadil jsem se mezi ulepký a sabotéry a hrál chytřejší blba, podle zásady „houpatíš proti valečným hloupostem“. I na frontě jsem se stal titulárním idiotem. „Švejkovina“ bujela již za válek bibličických, za války trojské

a patrně přečká i věky příští. Toť se ví, že jsem nedovedl tak hladce proklouznout všem obtížným situacím a konflikty jako hrdina v románu. Neměl jsem tak bohatou zásobu přetvářky, výmluvnosti a podlosti — ačkoli jsem vždycky měl rád legraci a nikdy v životě jsem žádnou nezkazil. Měl jsem Haška od našeho setkání opravdu rád v dobrém i ve zlém. Myslím, že jeho Švejk by se zalibil i Karlu Havlíčkovi Borovskému.“

V Rusku se Josef Švejk změnil k nepoznání: energicky odolal pasivní odpor proti válce a znova se přihlásil v čs. legiích na frontu — do boje proti rakouskému útisku. Dne 2. července 1917 se zúčastnil bitvy u Zborova a za prokázané hrdinství byl roku 1924 vyznamenán T. G. Masarykem a o 30. výročí otce bitvy roku 1947 — podruhé — generálem Ludvíkem Svobodou.

„V ruských legiích po roce 1916 šel jsem společnou cestou s jiným Haškůvým druhem, s Františkem Langrem.“ — uváděl později Josef Švejk, „politicky jsem vždy stál na levém křídle. Přišli údalosti nepřepředivá a osud tomu chtěl, že v roce 1918, po bitvě o Samaru, stáli jsme proti sobě tvář v tvář — Hašek rudoarméje a já, čs.

legionář. Podnes nevím, ušetřil-li jsem já Haška, nebo nechal při životě on mne? — V Praze po roce 1920 jsme se opět šťastně sešli a v ty poslední dva roky jeho života jsem poznal hloubku a složitost jeho povahy a osobnosti. Vždy činil opak toho, co jsem očekával, leč moje důvěra k němu zůstávala neochvějná až do konce.“

Josef Švejk byl autorem i člověku Haškovi vsuklým a druhem společným a upřímným. V sobotu 6. ledna 1923 byl jediným z pražských přátel, který šel do Okrouhlice a ve sněhové vánici puš toval do Lipnice, aby — nepoznán a neznámý — doprovodil zemřelého Jaroslava Haška na jeho poslední cestě.

Josef Švejk zemřel v květnu 1965 ve věku 75 let. Byl ve svém okolí oblíbený, vážený a všude vítaný. Ovládal devět řemesel a nikdy nepoznal nouzi. Osobně skromný, nerad budil pozornost. O l. sportakádě, v červnu 1955 byl o pozávaný a příležitosti otevření nové zastavené restaurace „U Kalicha“. Přišel, pochválil, popřál a s omluvami odešel. Posledních deset let života prožil šťastně v kruhu své rodiny.

Setkání Haška se Švejkem

Historik hostince „U Kalicha“ bude asi zklamán zjištěním, že tam Jaroslav Hašek vlastně nechal. Oclil se tam poprvé v druhou májovou sobotu 1911, když ho ke „Kalichu“ pozval na schůzku Zdeněk Matěj Kuděj. Pozval, ale nepřišel. Hašek byl zrovna bez peněz, ale pil už několikrát pivo. Nebyl to tehdy hostinec příliš prostorný ani přepychový, hosty sem nevbáblil jen pivo, ani hostinský Šmid, řízený grobián. Lokál byl útulný a jeho příznivost založil stálí hosté — kamarádi z vojny. Nehrály se zde karty, ale debatovalo se.

V ten den tam bylo rušno jako u ště. Středem zájmu byly tři události: přileti den bylo na Žižkově odhalení prvního pražského pomníku Karla Havlíčka. Bylo před volbami do říšského sněmu. V Sarajevě vypukly nepokoje a v Praze se zastavila deputace z Bosny, která den předtím vyjednávala s císařem ve Vídni.

Hašek vyslechl od vedlejšího stolu rozpravu tří vysloužilců, kteří v roce 1908 prodělali okupaci Bosny. Jmenovali se Potměšil, Haspelko a Kulajta, avšak po několika pivech se častovali s Držka. Všichni byli v Sarajevu jako doma. Pan Potměšil hovořil o tom,

jak se ulepal při ruku na ministerstvo, dělal ministranta kurátora a byl dvůr chrám ve čtvrti. Čestně v oslavných velikonočních, když konal tři na nevěsty — uprosil do Hercegoviny. Haspelko oblékal do ženských šatů a s novou tvářil žil mezi molnými v se. Třetí, Kulajta, tvrdil, že pozval Haška na zábradlí mostu Kozia káseň. přel marmeládě staré mazelky a prohlásil ho za utopence. Kulel jako hrbať, fousaly se Lazar. Ilegálně vypomáhaje Čechá, Klempíře až do konce.

Hašek poslouchal staré mazelky a hodinu — když spatřil v řadě svého hosta. Tři vysloužilci byli šek se smutně zadíval na plátno pod obrazem císaře byl nevěst v černém rámu: „Umřel oškerý byl o dužnici“. Jeho soused, který stalo? „Hašek neměl tušení, že s otcem Josefem Švejkem — hovořal se z Bojiště a dal se pláče, když před deseti lety ho poznal; vyprávěl, jak je nešťastný a opuštěný, že otec Švejk se rozbořil Venku se dalo do deseti. „Když jsem já utratu zaplatil“, řekl Švejk, „se neurazíte, pozvu vás k nám,“ vedle.“

Káva u Švejku byla silná, byla nemožná usnout, ale nevbáblil na přemýšlel o svých domcích od licha.“

V úsich mu znel smích tří bosenských vysloužilců-ulejkářů. Byli to Sporní

1, 2 Josef Švejk v roce 1911

3 Josef Švejk při nástupu na vojnu čátek roku 1911, ze kterých se zasloužil za dva měsíce válek

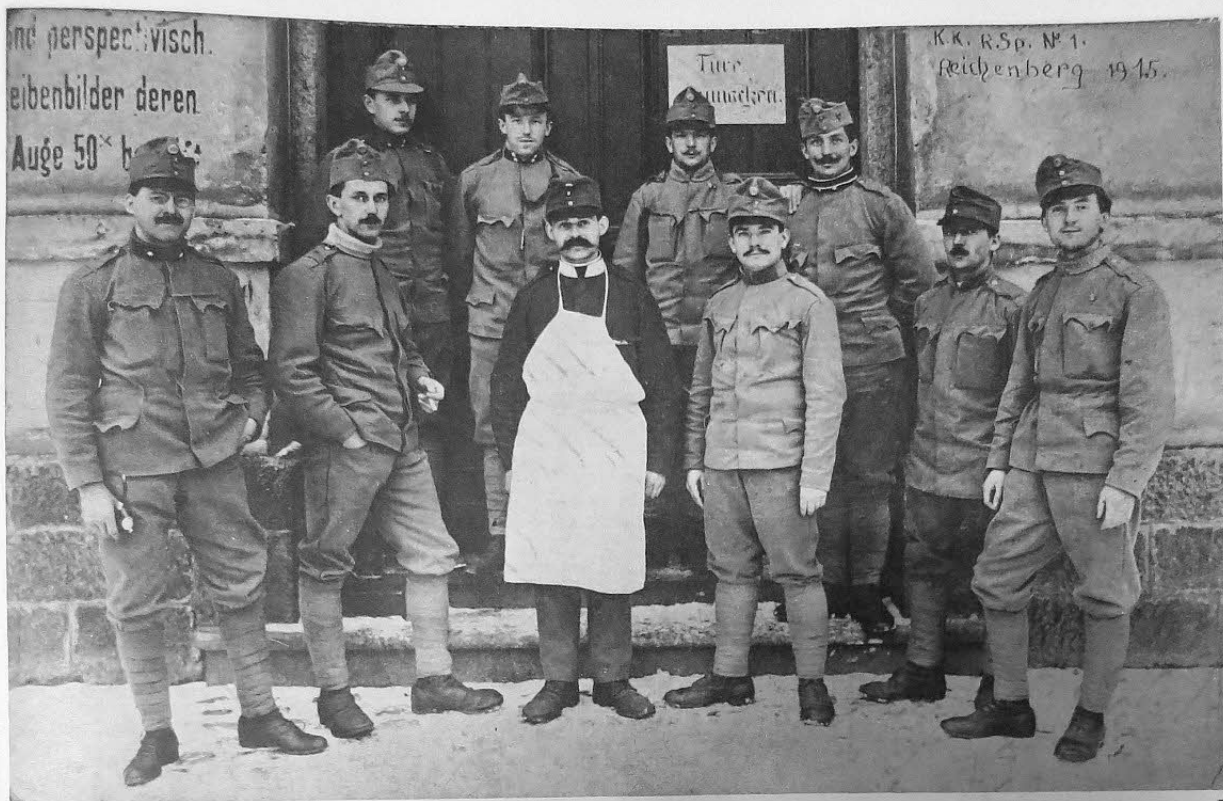
4 J. Švejk v Rusku 1918, v plánu o Samaru.

5 Josef Švejk jako vojín c. k. v roce 1914, na cvičení v Nedvězí v Tyrolích.

6 Matka Kateřina Švejková s dcerkami Martou a Jindřichou.

7 J. Švejk v r. 1915 v Liberci při jezdce na frontu.

...jáči, jak sami říkali, ale ve všem vy-
zráli na rakouskou válečnou mašín-
nerii. Při tomto paradoxu, jako vždy,
zahrnulá Haška lavina myšlenek.

Ptal se sám sebe, jestli a za jakých
předpokladů by bylo možné — zesměš-
nit válku. Už Homér v osmém zpěvu
Odysseje — do středu válečné vřavy —
vložil obrovský smích bohů. Každá vál-
ka pošlape zákony, morálku, sprave-

dnost i pořádek — od nepaměti je to
prosty člověk, který nese tíhu a ná-
sledky, ničinnost a surovost válečných
dobrodružství — co dělat?

„Dobry c.k. voják“ je objev jako sé-
rum proti vzteklíně, jako rentgen...
jeho chronická pretvářka, nevinná prost-
oduchost a Istivost jednou ztáhli všeck-
y plány dobyvatelů a smete války
s povrchu země...

Námět se rozrůstá v ideu, která musí
mít tělo a duši... název „dobrého vo-
jáka“, jméno přiléhavé jako šifra, jed-
noslabičné... A v té velké, slavné chví-
li — už nemluvil jen pro sebe, ale
jako každý objevitel hlasitě zvolal:

„Sakra... voják Svejk... ejhle!“
Josef Svejk junior, který vyslechl celý
Haškův monolog předstíraje, že spí —
se teď ozval: „Járo, jestlipak viš, že

v tom, co jsi teďka hlaholil, jsou pís-
menka z tvého jména — Jaroslav Ha-
šek... sakra — voják Svejk — ejhle...“

Tak tedy byl pokřtěn „Dobry voják
Svejk“ a vznikla nová společenská dia-
gnoza — „švejkovina“.

Rozený bohem odkládal vše na po-
slední chvíli, ale když byla nouze nej-
vyšší, byl posedlý tvůrčí energií jako
Balzac. Teď už ví, že měl poslat pro

Háškův přítel Josef Švejk

„Karikatury“ povídku na 2. stranu. Lada už do shání po Praze, musí to mít v pondělí ráno! — „Tak jo, brachu,“ rozhodl Hášek, živaje. „Zitra napíšeš pro lidstvo první historiku o Švejkovi.“

Ráno matka Kateřina přinesla oběma snídaní — do postele. Tařka odjel hned po ráno do Klánovic, pěkně pozdravuje. Já už spěchám za ním, tak se tedy s Pepou pobavte. Nashledanou!

Hášek se rozhlížel po novém „podnájmu“: V oknech pino květin. Vstal, aby si na zdi zblízka prohlédl kopii Reinerova obrazu Výmluvnost a utrpělivě svaté Kateřiny a Van Dyckova Kalvárie. Povšiml si zvláštní polohy lotrovny ruky, objímající dvoje kříže. Nad zrcadlem byla Josefem zastrčena Ženiškova kresba Bateky.

Když se společně vrátil z kuchyně, Hášek sebou nepokojně zavrtěl, aby přonesl přípravený návrh: „Jozifku, mám k tobě moc velkou prosbu. Já vím, že píšeš jako kaligraf. Rád bych ti něco nadiktoval.“

Josef našel linkovaný sešit a Hášek zajásal, na stránce bylo 30 řádek. Vytrhl tedy 4 listy, historika měla mít 120 řádek. Autor chodil kolem postele ve spodním prádle a s rukama za zády.

„Nadpis — Dobrý voják Švejk —“ začal Hášek „a nový řádek: „Švejk šel na vojnu se srdcem veselým.“ „Co tam bude dělat?“ ozval se Josef a dostal odpověď: „Blbnout!“ Tak a dál. V satirě je důstojník Waik a major Teller, Švejk byl postaven do složitě „historické situace“ a napjaté atmosféry, kde v závěru při cvičení na hranici zabloudí do Tallánska, odkud přivede zatoulaného meška se strojní puškou. — Jíz

v této první kapitole, třeba ve zkratce, je to pinokrevný Švejk: dobitosko, typ lidový, živelný, důvěrný a důvěřivý, namáhavěji unikl ze všech zmatků, pásmo kontrastů a veselých příhod, humorně satirické vyprávění epizod.

Protože Josef, jak konstatoval autor, napsal za minutu dvě řádky — v hodině dospěl k poslednímu slovu. V devět hodin Hášek ochotněmu Josefovi nadiktoval ještě poznámky ke schůzi Strany mírného pokroku na téma „O ochráně psů a koček“. O půl desítky Josifek pečlivě složil historiku „Dobrý voják Švejk do obálky a pádlí k Jiřímu Pichlovi do vinohradské Máchovy ulice; Pichl, vždy dobře naložený, ačkoliv byl Švejk jen doručitelem příspěvku pro „Karikatury“, ochotně zaslal Háškově honorář 20 korun, „proti hotovému“.

Když k 11. hodině dorazil Josef Švejk do „Kračina“, uslyšel vůdce strany, Jaroslava Háška, pronášejícího větu: „Já jsem živým dokladem toho, že to není pravda, když se říká, že u nás nemáme jediné velkého, světového spisovatele!“ Vzápětí se naplněným lokálem rozlehl huráský smích.

Josef Švejk se stal Háškovým druhem, pisářem, doručovatelem a hlavně tajemníkem. Od prvního setkání byl „Práva Lidu“, které si Josef předplácel. Bylo úterý 30. června 1914, dva dny po atentátu na následníka trůnu a jeho manželku. Pohořovalo jí, jaký byl ten Ferdinandal počátek; když dostával varovné zprávy, že mu v Sarajevu hrozí smrt, proč tam jezdil? Cert ho tam byl dluzen... hodili po něm pumu, odrazil jí v letu rukou — na radnici ho žádali, aby cestu přerušil, ale kdepak, on trval na tom, že navštíví v nemocnici toho zraněného pobočníka Mazirho... no, dělal zdvčky opak toho, co mu kdo radil... a tahle zajížďka, bože nebeske! byla pohromou pro urozené manželce a bude nestějším pro svět. Mojnolo přerušilo zavazování.

Skutečnost, že Hášek svá tajemství nesdělával svým bližním, tvrdí i E.A. Longen. Josef Švejk byl však zasvěcen do všech.

Sarajevský atentát

Matka Kateřina Švejková se začala do „Práva Lidu“, které si Josef předplácel. Bylo úterý 30. června 1914, dva dny po atentátu na následníka trůnu a jeho manželku. Pohořovalo jí, jaký byl ten Ferdinandal počátek; když dostával varovné zprávy, že mu v Sarajevu hrozí smrt, proč tam jezdil? Cert ho tam byl dluzen... hodili po něm pumu, odrazil jí v letu rukou — na radnici ho žádali, aby cestu přerušil, ale kdepak, on trval na tom, že navštíví v nemocnici toho zraněného pobočníka Mazirho... no, dělal zdvčky opak toho, co mu kdo radil... a tahle zajížďka, bože nebeske! byla pohromou pro urozené manželce a bude nestějším pro svět. Mojnolo přerušilo zavazování.

Ve dveřích se objevil — Jaroslav Hášek. Do přivítání se přidal hluchně i starý známý, ovčácký pes; host ho procesal oběma rukama, hladil a potřásl s ním, až zrudl v obličej, dořávoval, že Dobrák je tvor vedoucí život čistý a spravedlivý; on nikomu neublížil, co jemu je do nějakého atentátu! Matce Švejkové pak světlil, že právě teď si měl otevřít ústak k drezivování psů, chtěl v něm vycvičit i strážce jejich křbu, ale zastřelil Ferdinanda že je jistou záhubou i pro projekt.

Hášek hostitelce vyprávěl, jak se hostinský Josef Šolc dozvěděl o atentátu první zprávu hned rozšířil. Brzy na to dostal se k němu policejní inspektor Falgel, s tím, že to není pravda a že hostinskému zavazují trest — 5 let vězení. Když byl zavazován Ferdinandal úředně potvrzeno, senkyř Šolc si utíral s četa pot a ujišťoval, jak je šťastný, že to pravda je.

Matka Kateřina omlouvala Josefa, šel na fotbal, přijde až večer, a postěžovala si, že od Nového roku ji postihlo už takových — sedm egyptských ran.

V lednu zemřel manžel, to všechno vš — šestašedesátiletý, na o chřípku, v únoru si Josef na lyžích vymkl nohu, pak po sobě jí opustil tři synové a tak zůstali s Pepou sami. V ulici se dítě, které porazil automobil, a ona ztratil plněm hodný člověk a ona ztratil peníze, a nikdo je nevrátil. Chutladi sociolově vzpomněla si, uspořádala v Brně svůj šet a taky maji po něm. Váude vialji černé prapory... .

Hášek se snažil matku polébit nadějnými příklady ze života. Jestliže bude válka, může trvat nejdéle — dva, tři měsíce. A ví, jak na to — opatří pro Josefa i pro sebe „Obšití“, zproštění ze vojny a pak by mohli spolu odjet do Švycar, nebo do Ameriky a vrátit se — až po válce.

Matka Švejková, uklidněná, předložila hostu k nahlédnutí rodinné album a památne zápisy po manželovi. Bylo v nich psáno o Josefu Matěji Švejkovi, rolníku ve Svato Kateřině u Kutné Hory, který v roce 1752 zaslal císařovně Marii Terézii stížnost na útrapy robity a podle příkazání Nezabíje! odmítl účast na Sedmileté válce.

Když Hášek s ltlostí zjistil, že někde ztratil kravatku, matka mu nabídla černou vanku Josefovu. Slušela mu a pravil, že tím uctívá světlo památku otce Josefa Švejka... zatímco na veřejnost bude budit dojem, že drží smutek po arcivévodovi. Ani se nebudou ložit, malinko drahá, řekl Hášek spěšně, já přijdu zítra, to bude Pepouš doma. Ale Hášek přišel opět k Švejkům až po válce za šest roku... .

Švejk jde do války

Policajt Sylvestr chodil po Bojišti dům od domu — roznášeje brancům svolávací lístky. Ústa měl zaměřena fialovou tužkou, kterou si zapisoval jejich jména. Matka Kateřina pročítala Josefovo předvolání k odvodu jako svitek jeho osudu.

V pátek ráno, v den Bořivoje, vstala časné a vypravila se spolu se synem k odvodu na Střelecký ostrov. Josef šel o berlich, ale s pomocí matky dostal se včas. Jenže — brance odváděl proslulý katovský doktor — Halbhuber, když Josef ohlásil, že nemůže chodit, řekl jen: „No, já vidím, že nohy máte vobě dvě — veteřete hubu!“ Posvítli mu do úst baterkou a zabrali: „Zuby máte zdravý, nohy vám na vojně vykurjeme a bude z vás voják jako le! Schopen!“

Mámo, narukovat musím, je to marný — konstatoval Josef, cestou domů složil berle pod paži a s rukama v kapsech povzdychl: On císar pán nezná přísluho! — Bůh je mocnej, ale kráva zajice nedohoni.

Přišlo ráno, kdy skládal svůj „rystunk“ do černého dřevěného kufříku s nápisem Josef Švejk. Mamí, ty nedělní šaty mi nech na věšáku, pohodil hlavou, za pár dní budu zas doma.

Nastoupil do vagonu, který byl pro 24 vojáků nebo 6 koní a od té chvíle v pluku vyfasoval nový mundur. Dva c.k. frajtri mu dali obrovské boty a šepici, zmačkané krátké kalhoty a blůzu s dlouhými rukávy, vypadal v tom jako hastroš.

Nastal i den, kdy odjel na frontu. Dostal 20 „vostrejk“, litnu „vendločnu“, přidali také „frbandpaketi“, do kapsy legitimizační lístek pro případ, aby ho „paděho“ zjistili. Jak se ukázalo, to vše Švejk v c.k. armádě nepotřeboval. Nastala i noc 1915 a přiležitost, když při rozkazu „Vorwärts! Vzburu na ty psy!“ přeběhl na druhou stranu fronty.

V ruském zajetí

V Dárnici u Kyjeva, na levém břehu Dněpru, byl za první světové války velký zajatecký tábor. Při registraci řemeslní

ků, za účelem jejich pracovního zařazení, přihlásil se Švejk jako kuchář. Znal sice gastronomii jen z toho, co odkoukal od matky, leč měl odán a v nových poměrech přijal za své, neboť, že jen odvážnému štěstí přje. Nadeštník tabora plukovník Grbojevov za dva měsíce prohlásil, že žádný kuchář mu neudělá tak dobré šašilky na rožni, jako Švejk. Za další dva měsíce přibyl do Dárnice — Jaroslav Hášek, tenkrát již „kamrád z války“ a vyznamenaný kuchář se stal o jeho časné blahu jak jen to bylo možné.

Mezi Českoslovy začala se v Dárnici propagovat myšlenka revolučního odboje proti Rakousku a z „Česká družiny“ se tvořily legie čsl. dobrovolníků v Rusku. V roce 1916 byl Hášek se Švejkem již členy čs. zahraničního vojska v Kyjevě. Ale jejich cesty se na čas rozešly.

Setkání v Samaře

V noci 8. června 1918 v bojích s bolševiky dobyli čs. oddily Samary. Velelťství 4. pluku vydalo zatykač kromě jiných i na Jaroslava Háška, udávajícího porazitele. K poslední jeden zajatý rudoarmějec vyzradil, že v posledním stavení předměstí Slobodka se ukrývá — komisař Gašek. Vzápětí byl vydán rozkaz: „Členové rozvědky 1. praporu, Balcar, Švejk, Trojan, Chudoba. Přiveďte zradce Háška živého nebo mrtevho!“

Josef Švejk prodávalel cestou vnitřní boj. Zastavil se ve stínu javoru, blízko onoho velkého baruku pod doškovým krytem. Švejk ohlásil veličimu Balcarovi, že vnikne do stavení první, ostatní aby vyčkali ve stěhu. Napjatá chvílka — Balcar přitákal. Ten okamžik zachránil Háškovu život.

Švejk s karabinou v rukou prošel dvůr, kde mužik naklopával kosu. Pohled do okna, ohromení. Za kopou harampáčí stůl, za ním zarostlý Hášek — popíjí, kouří, cosí píse. Upral na Švejka zarudlé oči a zamračil se, uko nosáhl do kapsy. „Jardo, nchle pryč, budeš zastřelen!“ varoval Švejk. Švejk se k vůli němu nedá „odkurhnout“, klade ultimatum: Buď zapíšeš hne mužíka, aby všem zapel a uteče do lesa, nebo jej zatkne. Hášek utekl. A co vojáci? Balcar?

V lednu 1921 vyhledal Hášek věrného přítele Josefa Švejka v novém bydlišti — ve Varšavské ulici na Vinohradech. Matka Kateřina, dvanáctiletý pes Dobrák a Josef přivítali „ztraceného syna“ tak srdečně, tak vřele, že se Hášek posadil ke stolu, hlavu opřel do dlaní a dal se do hlasitého pláče.

Týž den šli Hášek se Švejkem do „Unionky“, kde je očekával malif Josef Lada. Domlouvali se o ilustraci ke „Švejkovi“. Lada požádal do Švejkovy bváre jako do předlohy a tužkou načrtl zběžnou skicu. Pak namočil pero v tuší a srovnal si brýle. Okreslil linie a silnými tahy dokončil — první obrázek pro „Osudy dobrého vojáka Švejka“. Poté se Lada s Háškem odebrali na vinohradskou radnici k tehdejšímu starostovi Jiřímu Pichlovi. Požádali ho, aby finanční zárukou zajistil vydávání „Švejka“. Pichl nejprve získal souhlas ředitele Šaldy, aby byl „Švejk“ vydán Melantrichem. Proti tomu se postavil Václav Klofáč, tehdejší ministr národní obrany. Poté Pichl zajistil sešitové a knižní vydání u nakladatele A. Synka.

Josef Švejk opatřil Háškovu návštěvu — v jeho podnájmu u Františka Saueru na Žižkově. Byt měl kuchyň a pokoj ve 3. patře — o celkové rozloze 25 čtverečních metrů. První rok bydlel Hášek v pokoji o 13 čt. metrech i s Šúrou, kterou si přivezl z Ruska, se Sauerem a s jeho sestrou Janou.

Jak bylo řečeno v úvodu, Josef Švejk zemřel 22. května 1965 ve věku 73 let. Rozložením s ním se konalo ve velké síni strašnického krematoria v Praze.